

I. ÚVOD

Dějiny obce do roku 1945

Jméno obce Jeřmanice patrně pochází z osobního jména faktora (zakladatele) obce, z jehož jména je název Jeřmanice (Heřmanice) odvozen jako „ves lidí Heřmanových, lidé Heřmana“ (Heřmanici = Jeřmanice), když k německému osobnímu jménu Hermann (česky Heřman) byla přidána česká koncovka - ice. Ovšem lidová etymologie vysvětluje název Jeřmanice jako „Jeř (tj. Jiří) má nic“, což dokládá příběh, kterak prý příbuzní prvního osadníka přišli z Kutné Hory na návštěvu a usoudili, že jeho poměry jsou chudobné.¹

Nelze zjistit, zda zakladatel (lokátor), a současně patrně i rychtář, byl Čech, či Němec. V roce 1547 jsou příjmení uváděna česky, ale od roku 1568 již německy, stejně jako během 17. století.

Na návrh obce byl název Jerschmanitz výnosem rakouského ministerstva z 7. června 1897 upraven do zcela čisté německé podoby a změněn na Hermannstal. Při sčítání obyvatel v roce 1910 se mezi Čechy nepočítal ani jeden z 1239 zdejších obyvatel.

Jeřmanice spolu s osadou Milíře (Kohlstatt) se do roku 1960 rozkládaly na ploše 454 ha v jižním cípu Libereckého okresu od severozápadu k jihozápadu ve směru z Liberce do Hodkovic nad Mohelkou. Na severovýchodě jsou Jeřmanice obklopeny posledním výběžkem Jizerských hor - Císařským kamenem (původní název Spitzberge, později Kaiserstein, 634 m) a na jihozápadě se nad obcí vyvyšuje Javorník (Jaberlich, 683 m) patřící do pásma Ještědského hřbetu.² Nejnižší místo se nachází v části původně nazvané Zillertal (395 m) na Mohelce. Obcí protéká Jeřmanický potok (Baierbach), který pramení na Baierbergu.

Zástavba obce byla a dodnes je velmi rozptýlena. Některé domy stály odděleně od vlastní obce, spíš v bezprostřední blízkosti Javorníku, či Dlouhého Mostu, takže se zdálo, že přísluší spíše k těmto obcím. Jeřmanice se dělily na Horní a Dolní, na jejich rozhraní stojí kostel zasvěcený sv. Anně. Horní část se táhla směrem od Dlouhého Mostu ve dvou

¹ Gierach, Die Ortsnamen des Bezirkes Reichenberg, s. 19; Profous, Antonín, Místní jména, 2. díl, s. 128

² Na vrcholu Javorníku až do požáru v roce 1974 stávala oblíbená výletní restaurace „Obří sud“, dovezená sem z vídeňské výstavy v roce 1898 a o rok později postavená.

řadách zčásti roztroušených domů. Východní řada se nazývala Fibig (Fibich), západní Baierberg (dnes česky Sibiř).³

Střední část vesnice vedla od železniční stanice až po bývalou bělírnu Antonína Brosche, resp. po ústí rádelské silnice.

Naproti Buršínu (Burschin) na silnici do Záskalí (Saskal) směrem na Javorník ležela část zvaná Výpřež (Ausgespann), kde se na říšské silnici přepřahala koňská spřežení, dokud ještě nebyla zavedena železnice. Zde stávalo 5 domů a hospoda.

Dolní část obce, původně nazývaná Zillertal nebo Mohelkatal, se rozkládala v údolí Mohelky.

Katastrem obce už v 15. století procházela cesta, která však jen protínala pole, obci nepřinášela žádný větší užitek. Na jejím místě byla v roce 1825 postavena císařská silnice vedoucí z Turnova do Liberce, znovu zpevněná o sto let později (1931). V letech 1871 – 1875 byla zřízena okresní silnice, která v Dlouhém Mostě odbočila z císařské silnice a u rádelského mlýna vyústila na okresní silnici Liberec – Hodkovice.

Od roku 1859 prochází obcí železniční trať Pardubice – Liberec. Budova železniční stanice (čp. 259) zprvu nesla nápis podle sousední obce „Langenbruck“, tj. „Dlouhý Most“, od roku 1904 zdvojený název „Langenbruck - Hermannstal“, nakonec však na základě příkazu ředitelství Ministerstva železnic byl název v roce 1936 k velké radosti obecního úřadu v Jeřmanicích zkrácen na „Hermannstal“.

Rok založení vesnice není konkrétně znám, pravděpodobně byla zdejší krajina osídlena v průběhu 14. století. První písemná zmínka v zemských deskách z roku 1543 ukazuje na české osídlení (Heřmanice).

Jeřmanice nejprve příslušely k frýdštejnskému panství pánů z Bibrštejna, jež se roku 1540 dostalo do rukou pánů z Vartenberka.

Za účast na proticísařském odboji byl tento majetek Vartenberkům v roce 1547 císařem Ferdinandem I. zabaven a jako jeden celek spolu s panstvím českodubským prodán v roce 1552 renesančnímu šlechtici Janu z Oppersdorfu. Po smrti Janovy manželky, která držela dědictví, převzali panství v roce 1590 její synovci Bedřich a Jiří z Oppersdorfu, kteří je o rok později prodali Smiřickým ze Smiřic, mocnému rodu protestantského vyznání.

---

³ Baierberg vděčí za svůj název vojenskému táboru, který si zde v roce 1779 rozložili Bavoři. Název Sibiř zvolen kvůli chladnějším klimatickým podmínkám.

Po porážce českých stavů bylo Smiřickým panstvím zabaveno, poslední majitelka Saloména ze Smiřic kvůli odlišné víře musela opustit svůj domov a odešla do exilu, podobně jako mnoho místních obyvatel.

V roce 1622 získal panství velitel císařských vojsk Albrecht z Valdštejna a připojil je k frýdlantskému vévodství. Navíc oddělením sedmi vsí (Dlouhý Most, Vesec, levobřežní část Vratislavic, Jeřmanice, Javorník, Záskalí a část Šimonovic) od českodubského panství vytvořil lenní statek Siebendörfel (Sedm vsí) a věnoval jej Jakubu Reinhardovi z Heisternu, který nechal pusté oblasti znovu osídlit katolickými osídlenci z alpských zemí a Schwarzwaldu. V roce 1651 snížil vrchnostenské dávky.

Po smrti Jakuba z Heisternu v roce 1642 přešel statek na jeho bratra Johanna, následně 1655 na jeho dcery Matildu a Sofii Kateřinu Riedel. Když 1679 Sofie Kateřina bez potomků zemřela, lenní statek se navrátil zpět k českodubskému panství, které se po zavraždění Albrechta Valdštejna 1634 dostalo do rukou hraběte Jana Ludvíka Isolaniho. Po jeho smrti zdědily majetek dcery Anna Marie a Regina. Regina jakožto abatyše augustiniánského kláštera sv. Jakuba ve Vídni odkázala panství vídeňskému klášteru. Po církevní reformě Josefa II. byl klášter zrušen a majetek připadl náboženskému fondu.

Válečné události postihly obec i během 18. století, kdy za válek o rakouské dědictví i druhé slezské války obcí dvakrát prošlo vojsko, jedenkrát musela obec zaplatit i kontribuci. Během sedmileté války přes Jeřmanice dvakrát přešlo rakouské vojsko pod vedením generála Dauna. Naštěstí během všech těchto válečných událostí byla vesnice uchráněna před plundrováním, drancováním a vypálením, a tak z vděčnosti se obyvatelé rozhodli postavit vlastní kostel, poněvadž až dosud byla obec připojena k farnosti Hodkovice.

V roce 1771 se rozšířil v obci tyfus, na nějž umřelo mnoho obyvatel.

Během pruských vojenských operací v roce 1778 dlel v obci císař Josef II. Od této doby se kopci nad Jeřmanicemi nazývanému Spitzberg začalo říkat Císařský kámen (Kaiserstein).

Obec byla naprosto ušetřena rolnického povstání v roce 1775, jen kvůli domnělému porušení heinsternského propouštěcího listu došlo k malému nepokoji, který skončil potrestáním hlavního strůjce spiknutí.

V době po napoleonských válkách došlo k nebyvalé nouzi mezi obyvatelstvem.

V roce 1838 přešel lenní statek Siebendörfel z vídeňského náboženského fondu do vlastnictví knížete Kamila Rohana, majitele panství sychrovského a svijanského. Ten bez ohledu na propouštěcí list dřívějšího majitele Heisterna znovu zavedl určitý druh roboty.

V revolučním roce 1848 byla knížeti Kamilu Rohanovi odeslána petice, která požadovala zrušení tohoto stavu. Kníže vyhověl většině bodů přednesené stížnosti.

Rok 1848 přinesl i obci Jeřmanice zřízení národní gardy, která na tzv. „staré cestě“ provozovala svá cvičení.

V roce 1850 byla ukončena činnost vrchnostenských úřadů, hospodářsko-politické kompetence patrimonií přešly na okresní hejtmanství, soudní agenda na okresní soudy. Okresní hejtmanství vznikla 30. 1. 1850 a byla podřízena c. a k. místodržitelství v Praze. V letech 1855 - 1868 byla politická a soudní správa sloučena a existovala pod názvem okresní úřad. Po oddělení soudnictví se název pro politickou správu ještě několikrát změnil: 1868 okresní hejtmanství, 1919 okresní správa politická a 1928 okresní úřad. Jeřmanice spadaly pod politický i soudní okres Liberec.

Za prusko-rakouské války v roce 1866 byla obec těžce stížena pobytem a rekvisicí pruského vojska, které v období 25. 6. - 30. 6. 1866 v několika vlnách v počtu kolem 11 tisíc osob přetáhlo přes Jeřmanice. Jeho ležení se rozkládalo až k Záskalí.

V roce 1913 měl být v obci zřízen zemský ústav pro choromyslné (Landes-Irrenanstalt), byl připraven i pozemek mezi císařskou silnicí až k č. p. 13, ale ke stavbě nakonec nedošlo.

V roce 1916 byli do vojenské služby vzati všichni narození mezi lety 1867 - 1897, tj. 18-ti až 50-tiletí. V prosinci 1916 byl z kostela zrekvírován malý zvon, v listopadu 1917 ještě sanktusníkový zvon. Též oba zvony z kaple v Milířích byly použity pro vojenské účely. Koncem července 1918 museli všichni muži z obce narukovat. Za války byly pořádány sbírky na Červený kříž, pro vdovy a sirotky.

Během válečného období byla špatná úroda brambor, která zapříčinila hlad obyvatelstva. Byl zaveden potravinový systém nejen na potraviny (mouku, chleba, tuk, kávu, cukr), ale i jiné potřebné věci (uhlí, oblečení). Kronikář popisuje období zimy 1917 a předjaří roku 1918 jako velmi kruté, kdy panoval téměř hladomor, nebyla žádná mouka, žádné maso, ani uhlí, jen hlad - hlad.⁴ Bída byla tak veliká, že lidé chodili „křečkovat“ (v originále „hamstern“), tj. s batohem na zádech chodili pro potraviny do centrálních

---

⁴ Pamětní kniha, s. 9

oblastí Čech, někteří až na Moravu, protože vnitrozemské oblasti byly jednak zemědělsky úrodnější, jednak dostávaly státní potravinovou podporu.

Po porážce habsburského Rakousko - Uherska v 1. světové válce došlo k politickým změnám i v Jeřmanicích - 30. listopadu 1918 byl obecní výbor rozšířen o 7 zástupců dělníků, nádraží bylo střeženo proněmeckou domobranou. V říjnu 1918 byla německými poslanci vyhlášena provincie Deutschböhmen, jejíž centrem a sídlem zemské vlády se stal Liberec. Neúspěšná jednání představitelů nově ustanovené ČSR a celkový vývoj situace vedly nakonec k rozhodnutí o vojenském obsazení pohraničí. To dokládá i kronikářovo sdělení, že se na jeřmanickém nádraží objevil český pancéřovaný vlak, 12. 12. 1918 byl českým vojskem obsazen sousední Dlouhý Most a 18. 12. i Liberec. Na zasedání obecního výboru 9. 1. 1919 protestoval jeden z přítomných proti českému obsazení. A kronikář k tomu dodává: „*A co Wilsonův 14-bodový program a právo na sebeurčení národů? Nás se tady nikdo neptal, byli jsme postaveni před hotovou věc.*“⁵

Již v roce 1916 bylo jednomyslně rozhodnuto, že se v obci postaví pomník padlým ve válce, koupí se pozemek, na pamětním kameni budou zaznamenána jména všech padlých a každému bude vysazen strom. Milíře a část Rádla připadající k Jeřmanicím podporovaly tuto myšlenku, ale obec Jeřmanice byla vnitřně roztržena. Takže kvůli neschopnosti se domluvit bylo padlým v první světové válce postaveno v obci celkem pět pomníků.

I zásobování se zhoršilo, zvedla se cena mléka, americká mouka se k nám z vnitrozemí dostala jen podloudným pašováním, vynořilo se nebezpečí neštovic. Krom zákazu zneužít obecní kancelář k politickým účelům, bylo též zakázáno před pohřbením vystavovat mrtvá těla v kostele.

Pekaři byli káráni za pečení nekvalitního chleba neodpovídající váhy. Teprve začátkem června (8. 6.) 1919 dorazila do obce oficiální americká potravinová pomoc.

15. 6. 1919 proběhly první obecní volby v rámci republiky, bylo odevzdáno 581 hlasů (z 600 možných), 342 získali němečtí sociální demokraté (11 mandátů), 239 němečtí agrárníci (7 mandátů). Obecním představeným byl zvolen Ferdinand Hauser, který v úřadu působil do své smrti v roce 1922. Jeho nástupcem se stal Josef Stracke, litograf pracující ve firmě bratří Stiepelů v Liberci.

---

⁵ Pamětní kniha, s. 13

Od roku 1920 se poměry konečně upravily, byla obnovena škola v Milířích, v roce 1923 se začal uskutečňovat plán na výstavbu vodovodu. Vysoké ceny ovšem zůstávaly i nadále.

Objevilo se několik novot: v pracovních vztazích byla zavedena osmihodinová pracovní doba, čímž se naplnil cíl sociálních demokratů. Délka pracovní doby ovšem platila jen pro průmyslové dělníky, ne pro zemědělce. Podobně ani pro živnostníky, protože obec odmítla nedělní klid pro živnosti.

Válka přinesla i rozšíření automobilismu a jeho „neduhů“, když se již v roce 1922 v zápise obecního výboru objevuje stížnost na rychlou jízdu autem.

V roce 1923 bylo konečně zavedeno elektrické osvětlení silnic, plánované již od roku 1903. Před válkou bylo částečně vystavěno vedení a instalováno 20 lamp. Jak poznamenává kronikář, tím se *Jeřmanice zase o kousek přiblížily k velkoměstu Liberec*.

1926 bylo jednomyslně stanoveno, že úředním jazykem v obci je němčina.

Dne 23. III. 1928 proběhl výběr kronikáře, jímž byl ustanoven Dr. Johann Dittrich, který zpětně zpracoval dějiny obce a zápisy dovedl až do 5. května 1945.

Do obce začala v září roku 1930 jezdit devětkrát (!) za den autobusová doprava z Dlouhého Mostu do Liberce, poslední autobus jel 20. 30, a tak dostali obyvatelé příležitost navštívit liberecké divadlo. Zprvu bylo noční autobusové spojení provozováno třikrát (pátek, sobota, neděle), posléze dvakrát a nakonec jen jedenkrát za týden. Obyvatelé Milířů měli k dispozici autobus jezdící z Rádla do Jablonce nad Nisou.

V letech 1929 - 1931 byla opět plánována výstavba vodovodu. Obec Dlouhý Most si vodovod zřídila, a tak museli jeřmaničtí čekat na povolení, že z oblasti Javorníku mohou odvádět vodu i oni. V lednu 1931 se kvůli zřízení vodovodu konalo veřejné setkání, projekt však nedošel naplnění.

Hospodářská krize, nezaměstnanost a nástup Adolfa Hitlera k moci v sousedním Německu vedly voliče k podpoře nacionalistické Henleinovy Sudetendeutsche Heimatsfront, která se v roce 1935 přejmenovala na Sudetendeutsche Partei (SdP) a ve volbách v Jeřmanicích získala 62% vítězství,⁶ podobně jako o tři roky později i v dalších obcích. Po podpisu Mnichovské dohody 30. září 1938 bylo pohraniční území ČSR postoupeno nacistickému Německu a připojeno k Říši. Německá armáda byla v Liberci s pompou přivítána 8. října 1938.

---

⁶ Pamětní kniha, s. 55

Po skončení 2. světové války v roce 1945 převzala správu obce místní správní komise. V obci zůstalo pouhých 781 obyvatel, z nichž většina byla německé národnosti a na základě Benešových dekretů musela opustit Československo.

Zaměstnání obyvatel

Obyvatelstvo se od počátku věnovalo především zemědělství. V Soupisu poddaných podle víry z roku 1651 jsou uvedeni především sedláci (Pauer), zahradníci (Gartner), dva podruzi (Hausgenoss), též mlynář (Muhler), lesník (Forster), domkář (Heusler) a rychtář (Scholteß).⁷

Později se lidé žijící v obci zabývali především zpracováním lnu,⁸ velký počet se živil broušením skla, část zemědělstvím (především zpracováním mléka), kamenictvím, nebo podomním obchodem. Ostatní byli zaměstnáni jako dělníci v továrnách. Na průmyslovém podnikání se podílely strojný mlýn a válcovna Franze Appelta, bělidlo Antona Brosche a barvírna. Již od dob reformace stál v obci mlýn, který byl v roce 1893 upraven na parní pohon.

Při sčítání v roce 1930 bylo v obci uvedeno 103 živností, nejčastěji se místní živilí provozováním hospody (15x), prodejem mléka (15x), výrobou skleněného zboží (13x), másla (10x), pleteného zboží (6x). Tabák prodávali 4 trafikanti.⁹ K seznamu živností je v kronice připojena poznámka, že místní švec byl zničen firmou Baťa. V letech 1926 - 1930 probíhala konjunktura ve výrobě skla. V roce 1931 byla v obci zřízena mlékárna, zpracovávající mléko od sedláků z okolní oblasti.

Největší část zemědělské půdy byla oseta ovsem, ozimem a osázena zimními bramborami. Pro 14 obyvatel bylo zemědělství hlavním zaměstnáním, pro 57 nástavbovým a pro 64 jediným. Podobně jako celá republika byla ve třicátých letech i tato oblast postižena nezaměstnaností.

Kostel

Místní věřící spadali do farnosti Hodkovice nad Mohelkou (Liebenau), ovšem pro značnou vzdálenost si přáli mít vlastní kostel. Již v polovině 18. století se usilovně snažili o jeho postavení. V roce 1755 obdrželi od pražské arcibiskupské konsistoře povolení ke

⁷ Soupis poddaných podle víry z roku 1651, s. 652 - 654

⁸ Sommer, Johann Gottfried, Das Königreiche Böhmen, Bunzlauer Kreis, s. 236

⁹ Pamětní kniha, s. 34

stavbě, zakoupili pozemek a na náklady obecního rychtáře Antona Brosche a dalších dobrodinců postavili ve středu obce kamennou kapli zasvěcenou sv. Anně. Hlavní portálový oltář s hodnotnými sochami sv. Petra a Pavla pochází patrně od J. Hájka z Mnichova Hradiště z roku 1764 a oltářní obraz Svaté rodiny od Filipa Leubnera z Liberce. Mlynář Julian Jäger věnoval kostelu v roce 1760 sochu a v roce 1764 varhany vyrobené u Ambrože Tauchmana z Turnova. V současné době však v kostele stojí empírové dvourejstříkové varhany z roku 1816.

Kostelík v barokním stylu byl vysvěcen na svátek Šimona a Judy 1764 (28. října) hodkovickým farářem P. Josefem Nataly. V roce 1766 pražský arcibiskup Příchofský povolil v kapli sloužit mše při zvláštních příležitostech a svátcích. Po zrušení klášterů Josefem II. a rozesláním řádových kněží do diecézní služby byl v roce 1787 v Jeřmanicích nastálo ustanoven duchovní správce, pro něhož byla v témže roce vedle kostela postavena fara (č. p. 4). Prvním farářem byl ustaven františkán P. Franz Kuchař. V roce 1787 bylo zemskými úřady povoleno ustavit v obci samostatnou duchovní správu - lokálii. 24 domů z Jeřmanic bylo ovšem připojeno do farního obvodu v Dlouhém Mostě.

Ze zrušeného benediktinského kostela na Bezdězu byly v roce 1788 zdejšímu kostelu věnovány zvony, zpovědnice a bohoslužebné náčiní. Zvony byly původně tři, ale jeden byl zrekvírován během 1. světové války. V současnosti visí ve věži dva zvony, menší zasvěcený sv. Antonínu Paduánskému, větší Panně Marii.

V letech 1812 - 1816 byl původní kostel přestavěn podle plánů stavitele Josefa Braunera ze Smržovky na nový jednolodní kostel s půlkruhovým kněžištěm a mohutnou hranolovou věží (zvonící) v průčelí.¹⁰ V kostele byly umístěny dva oltáře, několik drahocenných obrazů a soch, stejně jako dvě cenná vitrážová okna, vyrobená firmou F. Baier v Mnichově a zasazená v roce 1904. V roce 1821 dostala kostelní věž hodiny pořízené z dobrovolných příspěvků.

Kostel podléhal patronaci sychrovských knížat Rohanů do roku 1932, kdy patronace přešla na knížecí rodinu Clam-Gallasů z Frýdlantu.

V obci se vyskytovali i obyvatelé nekatolického vyznání. Při sčítání v roce 1900 se k protestantskému vyznání přihlásilo 30 obyvatel, kteří patřili do farního obvodu v Jablonci nad Nisou.

---

¹⁰ Poche, Emanuel, Umělecké památky Čech, 1. díl, s. 584 - 585

Hřbitov byl obvykle umístěn na pozemku okolo kostela. Nejinak tomu bylo i v Jeřmanicích, kde se obec kvůli velké úmrtnosti rozhodla v roce 1771 odkoupit pozemek k rozšíření hřbitova, ačkoliv ten byl oficiálně povolen pražskou arcibiskupskou konsistoří až v roce 1783. Plocha hřbitova byla v roce 1926 zvětšena o pozemek o velikosti 200 m², který věnoval pan Muschak.

Škola

Původně v Jeřmanicích začala v roce 1764¹¹ s vyučováním soukromá osoba, muž jménem Ilchmann, po jehož smrti se škola přeměnila na filiální, na níž vyučoval učitel Franz Hübner z Jablonce nad Nisou. Asi kolem 1770 se začalo vyučovat v domě č. p. 6. Zřízení samostatné duchovní správy v roce 1787 vedlo k zavedení farní školy, která až v roce 1791 dostala hned vedle kostela svou vlastní budovu, zvanou později „alte Schule“. Tato původně jednotřídka byla rozšířena na dvě třídy, když byla v roce 1820 k jeřmanické škole připojena i oblast Horního Záskalí (Ober-Saskal) a Buršín (Burschin). Tehdy pod správu jeřmanické školy spadaly i školou povinné děti z osady Milíře. Současně se zavedením celodenního vyučování došlo v roce 1874 ke zřízení třetí třídy, ačkoliv osady Horní Záskalí a Buršín se školně osamostatnily a od dubna 1874 si záskalští otevřeli svou vlastní školu. V té době se počet žáků pohyboval mezi 130 – 140, které vyučovaly čtyři osoby (řídící učitel, dvě učitelské síly a učitelka pro ruční práce).

Od roku 1876 stála v Jeřmanicích nová školní budova, odpovídající zákonným předpisům, která byla postavena s finanční podporou zemského výboru. Původní školní budova („alte Schule“) přešla s povolením tehdejšího školního patronátu sychrovského knížete Kamila Rohana do soukromého vlastnictví. Budova je zachována dodnes, ač se v současné době nachází ve velmi zchátralém stavu.

Po celou dobu 1. světové války se počet tříd snížil na dvě, protože tři učitelské síly byly odvolány na frontu. Dle rozhodnutí zemské školní rady z 6. 8. 1920 byla zrušena třetí třída zcela a dle výnosu z 22. 11. 1924 i třída druhá. Z jeřmanické školy se stala opět jednotřídka. V roce 1928 bylo k jeřmanické školní správě připojeno i 5 domů na Fibichu spadajících dříve pod školu v Dlouhém Mostě, a proto byla opětně zřízena druhá třída. Vyučování náboženství zajišťoval místní farář.

---

¹¹ Kronikář uvádí rok 1730, viz Pamětní kniha, s. 24

Samostatný poštovní úřad v Jeřmanicích nebyl, obec byla obsluhována poštou z Dlouhého Mostu.

Osada Milíře

K obci Jeřmanice též patřila osada Milíře (Kohlstatt), rozkládající se severovýchodně od Jeřmanic na hřbetu Císařského kamene (637 m n. m.). V soupisu poddaných podle víry z roku 1651 se jméno osady ještě neuvádí, první písemná zmínka je doložena z roku 1687 v jeřmanické pozemkové knize.¹² Osada existující od 17. století dostala svůj název Milíře (Kohlstatt) podle pálení dřevěného uhlí, které se zde provozovalo. Později se obyvatelé zabývali tkalcovstvím a kamenickými pracemi v lomu. Větší část osady připadla 1960 k obci Rádlo v okrese Jablonec nad Nisou, součástí Jeřmanic zůstalo pouhých 5 domů.

Mezi zdejší veřejné budovy se počítaly malá kaple Sedmibolestné Panny Marie a jednotřídní národní škola.

Kaple byla postavena v roce 1798 zlatníkem Antonem Dittrichem z Milířů, od roku 1800 bylo povoleno konat zde mše. V roce 1901 byl založen samostatný hřbitov. Během 1. světové války děti z Milířů nebyly k přijímání a katechesi posílány do Jeřmanic, ale všechny slavnostní události se odehrály ve zdejší kapli.

Za finanční pomoci zemského výboru byla v roce 1883 nákladem 4700 zl. postavena škola, která se v září téhož roku otevřela pro místní děti. Do té doby musely absolvovat půlhodinovou cestu do školy jeřmanické. V roce 1921 byla pro zdejší školní správu dokonce zřízena i místní školní rada.

V roce 1924 se v osadě slavilo 400-leté výročí založení obce.¹³ V roce 1925 Milíře koupily obecní pozemek – jak poznamenává jeřmanický kronikář: *další krok k samostatnosti (osady)*.

---

¹² Profous, o.c., 2. díl, s. 275, zur Kohlstatt

¹³ Bohužel v kronikářově zápisu není poznamenáno, odkud obyvatelé vzali údaj o založení Milířů v roce 1624. AO Jeřmanice, Pamětní kniha, inv. č. 2

Do roku 1850 spravoval Jeřmanice rychtář (šultys), jehož funkce se často dědila z otce na syna. Po roce 1850 se obecní samospráva skládala ze širšího orgánu, 18-tičlenného obecního výboru (Gemeindeausschuss), a výkonného orgánu, obecního představenstva (Gemeindevorstand), které tvořil představený (starosta, Vorsteher) a tři radní (Gemeinderäter).

Rychtáři

1651	Hans Diederich
1747	Kaspar Hosak, Nr. 70
1751	dtto
1755	Ant. Brosche, Nr. 141
1789	Ant. Lindner
1791	Christoph Kirchhof
1816	Ignaz Lindner
1849	Ant. Hübner
1850	Dominik Dittrich, Nr. 219

Starostové

1850-1863	Dominik Dittrich, Nr. 219
1863-1867	Anton Dittrich, jeho syn, Nr. 219
1867-1874	Wenzel Hübner, Nr. 2
1874-1879	Ferdinand Wondrak, Nr. 10
1879-1883	Ferdinand Herbig, Nr. 2
1883-1886	Ferdinand Neumann, Nr. 14
1886-1893	Franz Lindner, Nr. 215
1893-1898	Anton Dittrich, Nr. 219
1898-1903	Franz Burde, Nr. 269
1903-1905	Ferdinand Neumann, Nr. 14
1906-1919 ?	Johann Glaser
1919-1922	Ferdinand Hauser
1922-1923	Josef Stracke
1923-1931	Franz Lindner, Nr. 215
1931-? (1945?)	Josef Hartig

Duchovní správci

1787	Franz Kuchař
1787-1791	Ant. Tobias Hollitzer
1791	Administrátor Placidus Weiß
1792-1793	Friedrich Stengel
1793-1801	Franz Ullmann
1801-1805	Ignaz Weinhuber
1805-1819	Vincenc Wetzka
1819-1820	Adm. Ottomar Vielkind
1820-1830	Josef John
1831-1843	Josef Hofrichter
1844-1848	Johann Charousek
1849	Administrátor Karl Rösler
1849-1852	Ignaz Hajný

Faráři

1852-1869	Josef Kočí
1869-1879	Johann Ullmann
1880-1882	Johann Kara
1882-1885	Josef Čermák
1885-1889	Augustin Švoba
1889-1890	Franz Hladik
1890-1893	Ant. Kloß
1893-1895	Wenzel Beran
1895-1905	Josef Dumek
1905-??	Josef Böhm
1913-1920	Peter Bittner
1920-??	Rudolf Schwalke

SPOLKY

Název		Rok založení
	Saatgängerverein	1867
Spolek dobrovolných hasičů	Freiwillige Feuerwehr	1871
Německý tělocvičný spolek	Deutscher Turnverein „Friesen“	1876
Pěvecký spolek	Gesangverein „Frohsinn“	1877, obn. 1890
Spolek vojenských veteránů	Militär-Veteranenverein	1882
Zemědělský spolek	Landwirtschaftlicher Verein	1888
Čtenářský a vzdělávací spolek	Lese- und Bildungsverein	1892
Něm. tělocvičný spolek Milíře	Deutscher Turnverein in Kohlstatt	1892
Cyklistický spolek Milíře	Radfahrerverein in Kohlstatt	1896
Dělnický tělocvičný spolek pro Jeřmanice a okolí	Arbeiterturnverein für Hermannsthal und Umgebung	1898
Místní skup. něm. školského spolku	Ortsgruppe des deutschen Schulvereines	1900
Spořitelní spolek	Spar- und Darlehenskassenverein (Raiffeisenkassen-Verein)	1900

POČET OBYVATEL

	Jeřmanice		Milíře	Celkem
	Počet domů	Počet obyvatel		
1547		130 (kronika)		
1651		123	neexist.	
1790 ¹⁴	151		19 d.	170 d.
1832	228	1640	25 d., 201 obyv.	253 d., 1841 obyv.
1850		2215		
1869	227	1603	26 d., 191 obyv.	253 d., 1794 obyv.
1880	232	1495	25 d., 181 obyv.	257 d., 1676 obyv.
1890	230	1303	28 d., 178 obyv.	258 d., 1481 obyv.
1897			184 obyv.	
1900	227	1177	30 d., 159 obyv.	257 d., 1336 obyv.
1905		1177 o. 238 rodin	159 obyv.	
1910	224	1062		
1921	213	865		240 d., 988 obyv.
1925		925		246 d., 925 obyv.
1930	225	990		252 d., 1112 obyv.
1939	223	827	28 d., 111 obyv.	251 d., 938 obyv.
1947	217 (v 1950)	685		

¹⁴ Schaller, Jaroslav, Topographie, IV. Theil, Bunzlauer Kreis, s. 232-234

VOLBY

	1919 obecní	1923 obecní	1927 obec.	1928 obec.	1929 zem	1929 okres.	1929 NS	1929 Senát	1932	1935 obec.
BdL	239	161	235	260	158	171	178	161	201	60
DNSAP		76	87	59	77	74	103	86	101	
DCV		65	80	92	86	90	112	99	92	44
KSČ		285	230	230	183	190	207	180	188	102
DGP		54	31	38	37	42			54	
české spojené strany			20	22	31	19	18	19	26	31
DSDAP	342				16	14			17	24
DNP					9	6				
SdP										448

BdL - Bund der Landwirte

DNSAP - Deutsche Nationalsozialistische Arbeitspartei

DCV - Deutsche christlich-soziale Volkspartei

DGP - Gewerbebepartei

DSDAP - Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei

Deutsche Arbeits- und Wirtschaftsgemeinschaft

DNP - Deutsche Nationalpartei

SdP - Sudetendeutsche Partei

II. VÝVOJ A DĚJINY FONDU

Fond vznikl z činnosti obecního úřadu obce Jeřmanice. Dne 16. 9. 1954 proběhla na MNV v Jeřmanicích skartace. Písemnosti Obecního úřadu Jeřmanice byly převzaty do Okresního archivu v Liberci 3. 10. 1957 pod přírůstkovým číslem 267 a uloženy v depositáři na bývalé třídě Zdeňka Nejedlého, dnes Milady Horákové, odkud byl fond v roce 1969 přestěhován do depositáře v kostele sv. Antonína Paduánského v Liberci - Ruprechticích. Po navrácení kostela katolické církvi v roce 1992 byl fond přesunut a nyní je uložen v depositáři Státního okresního archivu Liberec v Machníně, jen konšelská a pamětní kniha (inv. č. 1, 2) jsou uloženy v centrále archivu v Liberci - Františkově.

V srpnu 1958 pracovnice archivu Marie Karásková fond částečně uspořádala. Vzhledem k tomu, že způsob zpracování neodpovídal dnešní metodice Archivní správy pro pořádání a inventarizaci fondů Archivu obce, bylo přistoupeno k novému zpracování, které proběhlo v období od ledna do dubna 2005.

Fond Archiv obce Jeřmanice má kartu NAD č. 72 (Národní archivní dědictví, dříve JAF).

III. ARCHIVNÍ CHARAKTERISTIKA

Archivní materiál z působení Obecního úřadu v Jeřmanicích se dochoval v časovém rozsahu 1780 – 1945. Spodní hranice je dána nejstarší písemností – konšelskou knihou, do níž byly vedeny zápisy v období 1780 – 1835. Horní chronologická hranice spisů uložených v tomto fondu je určena rokem 1945, kdy se po skončení 2. světové války správy obce ujímají Češi, obecní úřad končí svou činnost a je ustanovena místní správní komise, resp. místní národní výbor. Podstatnou část fondu tvoří spisy z období 1854 – 1861 a 1930 – 1936.

Aktový materiál fondu je křehký, až lámavý, často s trhlinami a kromě prachu byl poškozen i plísní. Část fondu byla plísní zasažena tak výrazně, že to vedlo k naprosté ztrátě mechanických vlastností a hmoty papíru. A proto v období 10. 2. – 10. 5. 2005 prošla část fondu restaurátorským zásahem, byla desinfikována v parách butanolu, mechanicky očištěna, poškozená místa byla doplněna japonským papírem či podlepena, mnohdy celoplošně.

Při prvotním zpracování v roce 1958 byla nepatrná část spisů uspořádána, převážně spisy stavební povahy, které byly soustředěny do jednoho kartonu. Patrně ještě z dob původní registratury byly některé spisy srovnány chronologicky a svázané do složek, které byly svázané papírovým pruhem, na němž byl červenou tužkou nadepsán daný rok, případně i obsah (např. Bezirksgericht 1931).

Asi do roku 1887 nebyly spisy došlé na obecní úřad označovány presentátem, až za starostenského úřadování Franze Lindnera je označení data doručení spisu doloženo v pravém horním rohu na rubní straně spisů. Od roku 1901 bylo používáno razítko s nápisem: „*Hermannsthal/Gest./Dat.*“ a rukou vepsaným datem. Otisk razítka se objevuje bez jakéhokoliv pravidla na přední i zadní straně.

Ve fondu se sice dochovaly dva podací deníky, avšak chronologicky velmi nesourodé a časově nedostačující (1852, 1920), a proto byl archivní materiál uspořádán obsahově dle umělého pořádacího schématu Metodického návodu na pořádání a inventarizaci archivních fondů Archiv obce, vydaného Archivní správou Ministerstva vnitra České republiky dne 31. 1. 2000, č.j. AS/1-284/00. Protože z období do roku 1850 se dochovala

pouze konšelská kniha a kromě ní ještě několik počtem nevýznamných spisů, pořádací schéma fondu nebylo rozděleno na období vrchnostenské a samosprávné.

K inventáři je vypracován věcný, místní a jmenný rejstřík.

Struktura fondu je tedy následující:

I. Knihy

- a. Knihy všeobecné správy obce
- b. Knihy správy obecního majetku
- c. Evidenční knihy agendy bezpečnosti a veřejného pořádku
- d. Knihy evidence ve věcech spolupůsobení ve státních záležitostech

II. Spisový materiál

- a. Spisové pomůcky
- b. Spisy

1. Obec a její správa

- 1.1. Evidence občanů
- 1.2. Volební záležitosti
- 1.3. Obecní funkcionáři a zaměstnanci
- 1.4. Všeobecná správní činnost obce

2. Správa obecního majetku

- 2.1. Evidence obecního majetku
- 2.2. Rozpočtové hospodaření obce

3. Péče o bezpečnost a veřejný pořádek

- 3.1. Bezpečnost osob a majetku
- 3.2. Bezpečnost silnic a cest, doprava a spoje
- 3.3. Zdravotní a veterinární záležitosti
- 3.4. Stavební záležitosti

4. Péče o veřejné ústavy a zařízení

- 4.1. Chudinství a sociální péče
- 4.2. Školství
- 4.3. Církevní záležitosti
- 4.4. Spolkové záležitosti

5. Spolupůsobení ve státních záležitostech

- 5.1. Vojenské záležitosti
- 5.2. Daňové a katastrální záležitosti
- 5.3. Živnostenské záležitosti
- 5.4. Zemědělství, lesnictví, myslivost

III. Účetní materiál

- a. Účetní knihy
- b. Účetní přílohy

Fond tvoří 21 knih, 2 podací protokoly a 12 kartonů, celkem 141 inventárních čísel.

Záznam o vnitřní skartaci:

Během zpracování fondu byl vyřazen duplicitní materiál, prázdné formuláře, nedůležité rukou psané poznámky. Celkem bylo vyskartováno 0,06 bm.

Dále byly z fondu vyčleněny písemnosti vzniklé z činnosti jiných úřadů (MNV Jeřmanice, Místní školní rada Jeřmanice, MNV Jitrava, Archiv města Frýdlantu (1 folio sčítacího operátu), Archiv obce Kunratice (Kunnersdorf) (totéž).

Fond obsahuje 2 bm.

IV. ROZBOR OBSAHU FONDU

Fond Archiv obce Jeřmanice uchovává materiál vytvořený z činnosti obecního úřadu a poskytuje základní informace k dějinám obce od jejího počátku až do ukončení 2. světové války v roce 1945.

Nejstarší písemností fondu je konšelská kniha. Jedná se o ne zcela běžně rozšířený typ úředních knih (něm. Schöppenbuch, Schöffebuch), které byly vedeny představiteli vesnické samosprávy. Zapisovaly se do nich nejen převody poddanských nemovitostí (koupě, prodej), ale též všechny důležité zprávy a listiny týkající se práv celé obce i jednotlivých osob (manželské smlouvy, dědická vyrovnání). Nejstarší dochované konšelské knihy byly od poloviny 16. století pořizovány v lenních vesnicích frýdlantského a libereckého panství, kam se tento způsob záznamů dostal z Horní Lužice. Od 18. století byly konšelské knihy zaváděny již automaticky i pro nově zakládáné vesnice.¹⁵

Konšelská kniha Jeřmanic je volně uložena ve značně poškozené kožené vazbě, bez titulního listu, několik listů není ke knize vůbec přivázáno. Kniha obsahuje zápisy z let 1780 – 1835, které v převážné většině pojednávají o dědičné koupi jeřmanických obyvatel. Ojedinele se též vyskytují osoby z Vratislavic, či Dlouhého Mostu. Na začátku 19. století se objevují i pachtovní smlouvy. K záznamům je vypracován pouze chronologický jmenný seznam, nikoli však abecední rejstřík. Konšelskou knihu (inv. č. 1) lze využít především pro genealogické účely.

Mnoho informací poskytuje i kronika obce (inv. č. 2), kterou v letech 1928 – 1945 sepsal jeřmanický rodák Johann Dittrich, nejprve profesor na dívčí škole v Jablonci nad Nisou, od roku 1929 na státní reálce v Liberci. Záznamy kroniky jsou psány německy¹⁶ a vedeny retrospektivně od počátku první světové války. Doba poválečné obnovy až do roku 1924 je shrnuta do jednoho oddílu, ale od roku 1925 jsou záznamy podrobnější, uváděny jsou nejen demografické údaje o přirozeném přírůstku a úbytku (počtu narozených dětí, sňatků a zemřelých), ale i provedené novostavby, příp. opravy původních staveb i s uvedením č.p. a jména majitele.

---

¹⁵ L. Horáková, Vesnické konšelské knihy libereckého a frýdlantského panství, AČ, 1969, s. 210–219

¹⁶ Český překlad německy psané kroniky lze najít na webových stránkách Obecního úřadu Jeřmanice: www.sweb.cz/jermanice.

I kronika sama má pohnutou historii, kdy v poválečné chaotické době byla odnesena z obce, v roce 1946 nalezena Zemskou úřadovnou Státní bezpečnosti při prohlídce spisů německých úřadů a postoupena kulturnímu referentu Okresní správní komise. Je s podivem, že tatáž kniha je posílána na MNV v Jeřmanicích ještě jednou, a to v září 1949, kdy si 7. národní škola v Liberci – Lidových sadech opatřovala nábytek a objevila knihu v uzamčeném stole.¹⁷

Ve fondu se sice nezachovala kartotéková evidence obyvatel, ale k tomuto účelu lze alespoň náhradně použít pro starší období domovské listy (1864 – 1930, řazené abecedně, inv. č. 21), či seznam majitelů domů (1875, inv. č. 121). Pro dobu 20. století lze využít přehled osetých ploch, kde jsou zmíněni všichni zemědělci činní v obci (1920, inv. č. 133), nebo též soupis daňových poplatníků (1941, inv. č. 11).

Soupis zdejších obyvatel je uveden i ve sčítání lidu (1880, 1890, inv. č. 23, 24), které ovšem není vedeno abecedně, ale dle jednotlivých čísel popisných.

Ze zápisů ze zasedání obecního výboru, podobně jako i z pozvánek na zasedání obecního zastupitelstva a rady, se lze více dozvědět o záležitostech, kterými se obecní úřad v období 1863 – 1907 zabýval.

Se správou obce souvisely i informace týkající se obecních voleb, resignací a náhradníků (1861 – 1934, inv. č. 29). Volbám do poslanecké sněmovny, senátu, okresního a krajského zastupitelstva se věnuje inv. č. 30.

O hospodaření obce lze zjistit více z rozpisů rozpočtu na jednotlivé roky (inv. č. 40). Obec měla určitý finanční příjem též z dávek obecních, z hudebného, dávek z nápojů (daňové záležitosti, inv. č. 119) a poplatků a nájmu (inv. č. 42). Další informace finančního charakteru přináší ještě účetní uzávěrky obce, chudinského fondu a školy (inv. č. 141).

Stavební záležitosti (inv. č. 64 – 94) jsou dochovány celkem uspokojivě, k mnohým žádostem a stavebním povolením jsou dochovány i plány, a to jak soukromých obytných či hospodářských budov, tak také plány ke stavbě transformační stanice nebo okresní silnice z Jeřmanic do Milířů.

Seznamy žáků v místní škole nás mohou překvapit svým, pro nás nezvykle vysokým, počtem. Inv. č. 108 se věnuje škole v osadě Milíře, platbě školného, počtu žáků i samotné stavbě školy.

---

¹⁷ SOkA Liberec, Fond MNV Jeřmanice, Kronikáři, inv. č. 214

Ve vojenských záležitostech nalezneme odvádění vojenské daně (inv. č. 114), seznamy branců povinných odvodem (inv. č. 115), seznamy neaktivního vojska (inv. č. 8 - 9, 115), či přípráže a materiální zabezpečení vojska (inv. č. 116).

Přehled o majetkových poměrech některých obyvatel Jeřmanic i Milířů lze získat ze spisů katastrálních, kde jsou k jednotlivým čp. připojeny kupní smlouvy, kvitance, dlužní úpisy (inv. č. 121 - 123).

V inv. č. 128 najdeme informace o tom, čím se obyvatelé obce živili. Udělení živnostenské koncese je nejčastěji dochováno pro tkání, často je zmiňována i živnost hostinská. Pozoruhodné je zřízení benzinového čerpadla ve 30. letech 20. století.

V. PRAMENY A LITERATURA

Prameny

Státní okresní archiv Liberec, Archiv obce Jeřmanice

Státní okresní archiv Liberec, Obecná škola Jeřmanice, Školní kronika

Literatura

140 let prvního hasičského sboru v Liberci, Liberec 2003

Adreßbuch und Wohnungs-Anzeiger für den Reichenberger Landbezirk, Tannwald 1905

Bezirks-Adreßbuch des politischen Bezirkes Reichenberg Land und des polit. Bezirkes Friedland, Reichenberg 1925

Filip, Robert, Obecní volby v obci Bílý Kostel nad Nisou v letech 1919 - 1938, in: Fontes Nissae IV, Liberec 2003, s. 133 - 147

Gemeindelexikon von Böhmen, 1. Teil, Wien 1905, heslo: Hermannsthal

Geschäfts- und Wohnungs-Anzeiger des politischen Bezirkes Reichenberg, Reichenberg 1927

Gierach, Erich, Die Ortsnamen des Bezirkes Reichenberg, Sonderabdruck aus den Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde, XXV. Jahrgang, 1. und 2. Heft, s. d.

Gierach, Erich, Die Ortsnamen des Bezirkes Reichenberg, in: Sudetendeutsches Ortsnamen-Buch, Heft 1, Reichenberg 1931

Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, III. sv., Severní Čechy, Praha 1984

Chocholoušková, Hana, Archivnictví na Liberecku a Státní okresní archiv v Liberci, in: Fontes Nissae, I/2000, Liberec 2000, s. 182 - 185

Pazderová, Alena (ed.), Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Boleslavsko 1, 2, Praha 1994

Poche, Emanuel, Umělecké památky Čech, 1. díl, A - J, Praha 1977

Profous, Antonín, Místní jména v Čechách, 2. díl, CH - L, Praha 1949

Ressel, Anton Franz, Heimatskunde des Reichenberger Bezirkes. Stadt und Land. 2. Band, Reichenberg 1903-1905

Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850 – 1970, Díl I, sv. 1, Praha 1978

Schaller, Jaroslav, Topographie des Königreich Böhmen, IV. Theil, Bunzlauer Kreis, Prag und Wien 1790

Sedláček, August, Místopisný slovník historický Království českého, Fotoreprint, Praha 1998

Sommer, Johann Gottfried, Das Königreiche Böhmen, Bunzlauer Kreis, Prag 1834

VI. PROTOKOLÁRNÍ ZÁZNAM O USPOŘÁDÁNÍ FONDU

Fond uspořádala, inventář a rejstříky sestavila Mgr. Marie Burešová v období od ledna do dubna 2005. Čistopis byl vyhotoven se softwarovým využitím Microsoft Word 2002 a Inventáře 99 firmy Bach Systems.

Ke dni uspořádání (12. IV. 2005) fond Archivu obce Jeřmanice obsahuje 21 knih (1780 – 1941), 2 podací protokoly a 12 kartonů aktového materiálu (1825 – 1945).